

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

Enderunlu Mehmed Es'ad Ağa Divanı'ndaki Farsça Şiirler
Persian Poems in Diwan by Mehmed Es'ad Aga of Enderun

Havva TOK YILDIZ

Dr., Bağımsız Araştırmacı

tk.havva@gmail.com

Orcid ID: 0000-0002-1086-3921

Öz: 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başlarında yaşamış Enderunlu Mehmed Es'ad Ağa, yaşamı boyunca birçok resmî görevinin yanı sıra divan tertip edecek kadar şiir de kaleme almış bir divan şairidir. Hazine-i Hümayun şairleri arasında değerlendirilen ve Es'ad mahlasıyla şiirler yazan şairin çoğunluğu Türkçe şiirlerden oluşan divanında Farsça şiirleri de mevcuttur. Farsça şiir yazmanın hüner sayıldığı dönemde, divanında 10 Farsça şiire yer veren şair, Türkçe-Arapça-Farsça müemma şiirlerde de kaleme almıştır. Bir nazire şairi olarak değerlendirilebilecek Es'ad Ağa, Ali Şîr Nevaî, Hâfız-ı Şîrâzî, Fuzûlî, Bâkî, Nâbî, Erzurumlu İbrahim Hakkı gibi yaşadıkları yüzyıla damgasını vuran şairlerin şiirlerine yaptığı tazmin ve tanzirler ile dikkat çekerken Farsça kaleme aldığı şiirlerinde de bu dile olan yatkınlığını ve yetkinliğini gösterir. Aynı zamanda Hâfız'ın Divanı'nda yer alan ve en çok nazire yazılan ilk gazelini tanzir ettiği müemma tahmis de Es'ad'ın dikkate değer şiirlerindedir. Bahsi geçen bu tahmis, içerisinde Farsça mısralar barındırması açısından çalışmaya dahil edilmiştir. Divanda yer alan 10 Farsça şiir de gazel nazım şekliyle kaleme alınmış olup Hâfız'ın gazeline yapılan tazmin; tahmis nazım şekliyle tertip edilmiştir. Bu çalışmanın amacı, Enderunlu Mehmed Es'ad Ağa Divanı'nda yer alan Farsça şiirleri tespit etmek ve tespit edilen şiirlerin verilerini değerlendirmektir. Devamında ise söz konusu şiirlerin çeviri yazılı ve dil içi çevirili şekilleri verilerek şiirler hakkında genel bir değerlendirmede bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mehmed Es'ad Ağa, Enderun, Farsça şiir, Hâfız-ı Şîrâzî, nazire.

Abstract: Mehmed Es'ad Aga of Enderun is a diwan poet who lived in the late 18th century and early 19th century and wrote poems amount to be able to organize a diwan besides his several official duties throughout his life. Mainly consisting of Turkish poems, the diwan by the poet, who is considered among the poets of Hazine-i Humayûn (Imperial Treasury) and wrote poems under the pseudonym of Es'ad, also contains Persian poems. Including 10 Persian poems in his diwan in a period when writing a Persian poem is considered an attainment, the poet also put down Turkish-Arabic-Persian mulamma (macaronic) poems, on paper. Es'ad Aga, who can be considered a nazire (imitation) poet, attracts attention with the tazmins (implications) and tanzirs (arrangements) he wrote for the poems by the poets leaving their mark on the century they lived in such as Ali-Shir Nava'i, Hafez-i Shirazi, Fuzûlî, Bâkî, and Nâbî, İbrahim Hakkı of Erzurum, and demonstrates his affinity and competency towards the Persian language in the poems he wrote in this language. Furthermore, the macaronic tahmis (quintet) he arranged over the first ghazal found in the Diwan of Hafez and imitated the most among all is one of the poems by Es'ad that are worthy of notice. The aforementioned quintet was included in the study in terms of containing Persian verses within. All 10 Persian poems in the Diwan were written in ghazal form and the implication written for Hafez's ghazal was organized in quintet form. The aim of this research is to identify the Persian poems in Diwan by Mehmed Es'ad Aga of Enderun and analyze the data of the poems identified. This is followed by the transcriptions and intralingual-translated versions of the aforementioned poems and an overall evaluation of these.

Keywords: Mehmed Es'ad Aga, Enderun, Persian poem, Hafez Shirazi, nazire.

Geliş Tarihi: 05.12.2023

Kabul Tarihi: 18.12.2023

Yayın Tarihi: 31.12.2023

Atıf: Yıldız Tok, H. (2023). Enderunlu Mehmed Es'ad Ağa divanı'ndaki Farsça şiirler. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(3), 1259–1280. Doi: 10.33437/ksusb.1400580

GİRİŞ

Mehmed Es'ad Ağa 1857 yılında doğmuştur. Doğum yeri, hayatı ve edebî şahsiyeti hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Es'ad Ağa hakkında edinilen bilgiler divanında yer alan şiirlerinden, tezkirelerden ve arşiv belgelerinden edinilmiştir. Babası Kethüdâ-yı Sadr-ı Âlî'den İbrahim Efendi'dir. 1762 yılında Hazîne-i Hümayûn'a alınan Es'ad Ağa, yükselerek I. Abdülhamîd döneminde silâhşorluk payesi, III. Selim döneminde ise kapıcıbaşılık rütbesi almıştır. 1788-90 yılları arasında silâhşor ünvanıyla Mora'da, 1792-1796 yılları arasında memur olarak Çıldır'da, yine bu tarih aralığında rikâbdâr ve başbâki kulu olarak Erzurum'da görev yapmıştır. 1795-98 yılları arasında Erzurum gümrükçülüğü ve Gümüşhane eminliği yapan Es'ad Ağa, 1799'da Samsun Kalesi'nde kalebend edilmiş, sonrasında 1808-12 yılları arasında Yanya'da memurluk yapmış, 1812-14 yılları arasında Magosa Kalesi'nde tekrar kalebend edilmiştir. 1814-15'te çuhadârlik ve 1815-19 yılları arasında da silâhdâr ağalığı yapan Es'ad Ağa, 1819 yılında silâhdâr ağalığı görevindeyken altmış üç yaşında vefat etmiştir (Tok Yıldız, 2023: 15-17). Yaşadığı dönemdeki padişahlara ve devlet ricaline sunduğu kasidelere bakıldığında, Es'ad Ağa'nın çalkantılı bir hayat sürdüğü ve zor şartlar altında yaşadığı anlaşılmaktadır. Bu bilgiler, onun hayatı ve edebî kişiliği hakkında genel bir fikir vermektedir.

Tasavvufî yönü ağırlıkta olan Es'ad Ağa'nın, divanında yer alan şiirleri tetkik edildiğinde iyi bir tedrisattan geçtiği görülmektedir. Arapça-Farsça kaleme aldığı şiirlerinde bu dillere olan yetkinliğini ortaya koyan şairin, vezin ve kafiye ustalıkla kullandığı görülmektedir. Şiirlerinin şekil ve muhtevasında ise yaşadığı döneme paralel olarak değişiklikler yapma eğiliminde olan şair, bunları yaparken geleneğin mevcut çizgisinden sapmadan değişim teşebbüslerinde bulunmuştur. Enderun'da yetişen ve Hazine-i Hümayun şairleri arasında değerlendirilen şairin, kendisi gibi Enderun'da yetişen ve çağdaşı olan Enderunlu Fazıl, Enderunlu Vasıf gibi tanınmamış olmasının sebebi ise divanının kendisiyle benzer görevler yapmış, aynı isimde farklı bir kişi adına kayıtlı olmasıdır (Tok Yıldız, 2023: 3-6).

Farsça Şiirler

Es'ad Divanı'nda 10 Farsça gazel, bir mülemma tahmis yer almaktadır. Farsça gazellerden üçü, Es'ad'ın çağdaşı olan Beylikçi İzzet'in Farsça şiirlerine, biri yine şairin çağdaşı olan Bitlisli Müştak'ın gazeline, biri de 16. yüzyıl divan şairlerinden Nev'î'nin bir şiirine yapılan tanzirdir. Diğer Farsça şiirler ise özgün ve tasavvufî muhtevada kaleme alınmıştır. Türkçe şiirlerinde, özellikle kasidelerinde, yaşadığı zor hayat şartlarından şikâyet edip genellikle inayet dileyen, gazellerinde ise dünyevî istek ve arzularından söz eden şairin, Farsça şiirlerini uhrevî bir düşünce çerçevesinde kaleme aldığı gözlemlenir. Vahdet inancının hâkim olduğu şiirlerinde, âlemin gelip geçiciliğinden, asıl olanın ilahî vuslat oluşundan bahseden şair, söz söylemedeki yetkinliğini de ilahî bir güce dayandırır ve kendisindeki bu istidadın ona gayb âleminde bahşedildiğini ifade eder. Ayrıca Ledün ilminden bahseden şair, "*Gayb ilminin serhlerinin gönül levhası benimdir, ezeli yaratılan ilimlerin noktası benimdir*" diyerek bu ilmin sırlarını tercüme etmemesi gerektiğini, çünkü söylediklerinin herkes tarafından anlaşılamayacağını ifade eder. Nokta metaforuna da telmih yaparak, bu ilmin sırlarının çok derin ve anlaşılması zor olduğunu vurgular.

Es'ad, Farsça şiirlerinin tamamını gazel nazım şekliyle kaleme almıştır. Şiirler vezin, kafiye, redif gibi şekilsel yönden değerlendirildiğinde, sözü edilen unsurları ustalıkla kullandığı görülür. Sık kullanılan tamlamalar ve girift yapıların yanı sıra âhenk özelliklerine de dikkat eden şair, Farsça şiirlerinde, Türkçe şiirlerine nazaran daha sanatlı bir kullanım tercih etmiştir. Bu sayede, Farsça şiirlerindeki ustalığı ve edebî yeteneğini de ispat etmiştir.

Divanda yer alan mülemma tahmis, Hâfız Divanı'ndaki "*Elâ yâ eyyuhe's-sâkî edir ke'sen ve nâvilhâ*" mısraıyla başlayan ilk gazelin tazminidir. Birçok şair tarafından tazmin ve tanzir edilen bu meşhur gazel, genellikle şairlerin divanlarında ilk gazelin ilk mısraı olarak yer alırken (Aksoyak, 1999: 100) Es'ad tarafından tahmis olarak kaleme alınmıştır. Tahminin diğer nazirelerden bir farkı da Es'ad'ın, meşhur gazelin ilk beytini tahminin ilk üç bendinde tekrar etmesi ve şiirinin başlığında *metâli-i selase* diyerek bu farklılığa değinmesidir. Gazelin diğer beyitlerini, tahminin geri kalanında iktibas yaparak kullanan şair, geleneğin mevcut kullanımının dışına çıkmış ve kendi özgün yorumunu ortaya koymuştur.

Tablo 1. Es'ad Ağa Divanı'nda yer alan Farsça şiirlerin verileri

Divandaki Sıra Numarası	Nüshadaki Varak Numarası	Şiir Başlığı	Nazım Şekli	Beyit/Bend Sayısı
104	78a/78b	Tahmîs-i Gazel-i Hâfîz-ı Şîrâzî bâ-Metâli'-i Selase	Tahmis	9
5	81b	Gazel-i Fârisî der-Harf-i Tâ	Gazel	5
6	81b	Gazel-i Fârisî Nazîre-i Cenâb-ı 'İzzet Beg-i Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn	Gazel	7
7	81b/82a	Velehû Nazîre li-Cenâb-ı 'İzzet Beg	Gazel	7
10	82b	Gazel-i Fârisî der-Harf-i Dâl	Gazel	5
12	83a	Gazel-i Fârisî	Gazel	5
13	83a	Gazel-i Fârisî li-Cenâb-ı Müştâk-ı Bidlis	Gazel	7
15	83b	Gazel-i Fârisî	Gazel	6
85	99b	Nazîre-i Nev'î Gazel-i Fârisî der-Erzurûm Goftem	Gazel	8
108	104b	Gazel-i Fârisî Nazîre-i 'İzzet Beg	Gazel	7
120	107a	Gazel-i Fârisî	Gazel	7

Es'ad, dönemin mevcut geleneğine paralel olarak şiirlerinin neredeyse tamamını başlıklandırmıştır. Bazen bir günlük edasında yazılan bu başlıklar, özellikle kasidelerinde 3-4 satırı bulmaktadır. Farsça şiirlerinde de bu üslubu devam ettiren şairin Türkçe şiirlerine nazaran daha kısa ve öz başlıklar tercih ettiği görülür. Gazellerin mısra sayısı Türkçe şiirlerdeki gibi 5 ila 8 arasında değişirken Tablo 1'de de görüldüğü üzere genellikle 7 beyitlik gazeller kaleme almıştır.

Tablo 2. Es'ad Ağa Divanı'nda yer alan Farsça şiirlerin vezin özellikleri

Şiir Numarası	Bahir	Vezin
Tah.104	Hezec	<i>mefâ'ilün/mefâ'ilün/mefâ'ilün/mefâ'ilün</i>
G.5	Remel	<i>fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün</i>
G.6	Remel	<i>fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün</i>
G.7	Müctes	<i>mefâ'ilün/fe'ilâtün/mefâ'ilün/fe'ilün</i>
G.10	Muzari	<i>mef'ülü/fâ'ilâtü/mefâ'ilü/fâ'ilün</i>
G.12	Remel	<i>fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün</i>
G.13	Remel	<i>fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilün</i>
G.15	Hezec	<i>mefâ'ilün/mefâ'ilün/mefâ'ilün/mefâ'ilün</i>
G.85	Remel	<i>fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün</i>
G.108	Remel	<i>fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün</i>
G.120	Remel	<i>fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün</i>

Divan şairleri, Türkçeyi zora sokan, ifadede tutukluğa sebep olan bahirler yerine, söyleyişte akıcı olan bahirleri tercih etmişlerdir. Bu noktada remel bahrinden *fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilün* kalıbı, ilk ve son tefilesinin değişebilmesi ve Türkçe söyleyişe sağladığı kolaylık sayesinde şairler tarafından sıklıkla tercih edilmiştir. Tablo 2 incelendiğinde Es'ad Ağa'nın da en çok remel bahrini tercih ettiği görülmektedir. Şairin en başarılı kullandığı bu bahirde, vezin aksaklıkları yok denecek kadar azdır. Şiirlerin tamamı vezin açısından değerlendirildiğinde ise kusursuz beyitlerin yanı sıra zihaf, imale gibi (âhenk sağlamada kullandığı imaleler hariç) aksaklıklara az da olsa rastlanmaktadır. Bu durum, şairin Farsça şiirlerinde de âhenkli ve akıcı bir dil kullandığını göstermektedir.

Tablo 3. Es'ad Ağa Divanı'nda yer alan Farsça şiirlerin kafiye ve redif verileri

Şiir Numarası	Kafiye Türü	Kafiye	Redif
Tah. 104	Mücerred kafiye	-il	-hâ
G.5	Mürdef kafiye	-îde	-est
G.6	Mücerred kafiye	-em	-nâ-mahrem-est
G.7	Mürdef kafiye	-ûn	-men-est
G.10	Mürdef kafiye	-în	-şevved
G.12	Mücerred kafiye	-em	-zened

G. 13	Mücerred kafiye	-en	-bûd
G. 15	Mürdef kafiye	-ân	-âyed
G. 85	Mücerred kafiye	-â	-yî men
G. 108	Mürdef kafiye	-ân	-î ke-î
G. 120	Mücerred kafiye	-em	-yelleli

Kafiye ve redif, şiirde âhenk sağlamada kullanılan en önemli öğelerdir. Es'ad'ın Farsça şiirlerindeki kafiye ve redifler tetkik edildiğinde sözcük seçiminde zorluk yaşamadığını, zengin bir kelime hazinesine sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu da onun şiirlerini âhenk değeri yüksek şiirler hâline getirmiştir. Hem Türkçe hem Farsça şiirlerinde kafiye ve âhenk uyumuna dikkat eden şairin, Türkçe şiirlerinde kafiye ve redif seçimi sözcük ve ek olurken Farsça şiirlerinde redif seçiminde yüksek oranda ek kullanmayı tercih etmiştir. Şairin Farsça şiirlerinde kafiye kusuru olarak sayılan itâ, şayegân gibi aksaklıkları, Türkçe şiirlerine nazaran nadiren yaptığı görülmektedir. *Hurûf-ı ilhâki* denilen ek harfler ile kafiye yapma, birkaç yerde görülmekle birlikte, şairin sık kullandığı bir yapı değildir: müşkil-hâ, peygamberân gibi.

Aşağıda Es'ad Divanı'nda yer alan 10 Farsça gazel, divan tertibindeki tasnife göre verilmiş, Hâfız'ın gazelinin tazmini olan mülemma tahmis ise bu tasnife uyulmadan, gazel bütünlüğünü bozmamak adına, en sonda verilmiştir.

1

غزل فارسی در حرف تا

Ġazel-i Fârisî der-Ġarf-i Tâ

— · — — / — · — — / — · — — / — · —

جان من در کنج حسرت تا بکی نالیده است

خاک سمت جان ما رنگ جلای دیده است

Cân-ı men der-künc-i ğasret tâ-be-key nâlide-est

Ĥāk-i semt-i cân-ı mâ reng-i cilâ-yı díde-est

[Ey benim canım! ne zamana kadar hasret köşesinde inleyeceksin, gönül semtimizin toprağı gözlerinin cilasıyla renklenmiştir]

گیسوان طرف گردانش به مینای خیال

محترج از رنگ مشک سنبل ژولیده است

Geysuvân-ı şarf-ı gerdâneş be-mínâ-yı hayâl

Muhterec ez-reng-i müşk-i sünbül-i jülíde-est

[Gerdanının iki yanından hayal şişesine dökülen saçların, misk kokulu ve renkli bir sümbül gibi karmakarışıktır]

در ریاض آفرینش از سر عشقت مدام

فکر جان سودای گیسوی ترا پیچیده است

Der-riyâz-ı âferîniş ez-ser-i ışkat müdâm

Fikr-i cân sevdâ-yı gísü-yı tu-râ píçide-est

[Yaratılış bahçesinde aşkının başında devamlı, omuzlarına dökülen kıvrılmış saçlarının sevda hayali dolaşır]

جز نه دارد ذوق دشنامت دل سوزیده است

بهرآن مطلب بدرگاہت رخم مالیده است

Cuz ne-dâred zevk-i düşnâmet dil-i sūzide-est

Behr-i ân maşlab be-dergâhet ruhem mālîde-est

[Yanmış bir gönle senin acı sözlerinden gayrısı zevk vermez! yüzüm bu yüzden sevgilinin dergahına sürülmüştür (ibadet ederim)]

ازگلستان خیالم این غزل اسعد بده

میرنوعی را ز آن گلشن گلی برچیده است

Ez-gülistân-ı hâyâlem ín ğazel Es'ad be-deh

Mír Nev'î rā zân gülşen güli ber-çîde-est

[Es'ad, hayalimin gül bahçesinden (seçilmiş) bu gazeli verdi, Mir Nev'î için o, gül bahçesinden bir gül (şiir) dermiştir]

2

غزل فارسی نظیره جناب عزت بک آمدی دیوان همایون

Ġazel-i Fārisí Nażîre-i Cenāb-ı Ğzzet Beg-i Āmedî-i Dívān-ı Hümāyūn

— . — — / — . — — / — . — — / — . —

در ریاض هستی وحدت عدم نا محرمست

نالہ بلبل درآن باغ ارم نا محرمست

Der-riyāz-ı hesti-yi vaġdet ėadem nā-maġrem-est

Nāle-i bülbül der-ān bāġ-ı İrem nā-maġrem-est

[Varlık âleminin bahçesinde birlik vardır yokluk yasaktır, İrem bahçesinde âşığın feryadı yasaktır]

آن که دید از عالمی بود و نبودی وجود

در گذار عمر او لابد الم نا محرمست

Ān ki dîd ez-ėalemî bûd u nebûdî-yi vücûd

Der-güzār-ı ėömr-i ũ lābûd elem nā-maġrem-est

[O kimse ki dünyada varlığı ve yokluğu gördü, (bu yüzden) geçen ömründe elbette elem yasaktır]

پرده داری میکند درچشم کوتاه بین خواب

در عیون اهل دل خواب ندم نا محرمست

Perdedārí mí-koned der-çeşm-i kûteh-bín h̄vāb
Der-uyūn-ı ehl-i dıl h̄vāb-ı nedem nā-mağrem-est

[Basiretsiz kimselerin gözlerini uyku perdeliyor, gönül ehlinin gözünde ise pişmanlık uykusu yasaktır]

من او رستم سیرتم در هر بیان نبرد
یاره دلداز جورتم گستهتم نا محرمست

Men ū Rüstem-síretem der-her beyān-ı neberd
Yāre-i dildāz-ı cevret Güstehem nā-mağrem-est

[Ben her beyan savaşında Rüstem karakterliyim, (fakat) senin gönül yaralayan zulmün karşısında Güstehem'in lafı olmaz]

بیقرارست شعله جواله وش لاف دنی
مجلس بد مایه را شمع هم نامحرمست

Bí-ķarār-est şu'le-i cevvēleves lāf-ı dení
Meclis-i bed-māye rā şem'-i himem nā-mağrem-est

[Bayağı sözler, ateşin dönen alevleri gibi kararsızdır, (bu yüzden) soysuzlar meclisinde gayret mumu yasaktır]

میگذارت بوس رخسار از خیالم ره مده
سبزه بیگانه در باغ ارم نامحرمست

Mí-güzāret būs-ı ruhsār ez-h̄ayālem reh me-deh
Sebze-i bígāne der-bāğ-ı irem nā-mağrem-est

[Hayalimde yanağını öpüyorum, ama böyle bir şey yapmama izin verme! İrem bağında yabancı bir bitki yasaktır]

ذوق غم اسعد مرا یکسان شود در کوی عشق
فکر دارین از وصالش در دلم نا محرمست

Ževķ-i ğam Es'ad merā-yeksān şevved der-kūy-ı ışķ
Fikr-i dāreyn ez-vişāleş der-dilem nā-mağrem-est

[Ey Es'ad! aşk sokağında gam çekmenin zevkiyle bir oldum, (bu yüzden) O'na kavuşmak için dünya ve ahiret düşüncesi gönlüme yasaktır]

3

وله نظیره لجناب عزت بک

Velehū Nažire li-Cenāb-ı Ğzzet Beg

• _ • _ / • • _ _ / • _ • _ / • • _

شروح علم لدن لوحه درون منست

مكونات ازل نقطه فنون منست

Şürûğ-ı ʿilm-i ledün levğa-i derûn men-est

Mükevvenât-ı ezel noğşa-i fûnûn men-est

[Gayb ilminin şerhlerinin gönül levhası benimdir, ezelî yaratılan ilimlerin noktası benimdir]

من آن خزانه عظم طليعه حكمت

در آن گريوه افكار رهنمون منست

Men ân hâzâne-i ʿaql-em şalîʿa-i ğikmet

Der-ân girîve-i efkâr reh-nümûn men-est

[Ben hikmetin öncüsü aklın kaynağıym, bu aşılması zor düşüncelerin rehberi benimdir]

اگر چه در دو جهان خلقت مرام يکيست

که ممکنات و عدم بهر آن ظنون منست

Egerçi der-dü-cihân hîlkat-i merâm yekîst

Ki mümkinât u ʿadem behr-i ân žunûn men-est

[Her ne kadar yaratılışın gayesi dünya ve ahiret için aynı şey olsa da varlık ve yokluk zannederim benim içindir]

نشسته پنجه گردون ز دامن افلاک

دمی که لکه آن دم دوست خون منست

Nişeste pençe-i gerdûn zi dâmen-i eflâk

Demî ki lekke-i ân dem dost-ı hûn men-est

[Dünyanın pençesi feleğin eteğinde oturduğu zaman, o anın lekesi dosttur benim kanımda]

نیامدی چو بصحرای آرزو لیلی

مرا معامله آنکه از جنون منست

Ney-âmedî çu be-şagrâ-yı ârzû leylî

Merâ muʿâmele-i ân ki ez-cünûn men-est

[Ey Leylâ, arzuların çölüne gelmediğin için, deli muamelesi yapılan benimdir]

در عشق تو چونخواهم زغم امید طرب

ز حسرت تو هر آواز ارغنون منست

Der ʿişq-ı tu çu ne-hvâhem ze ğam ümîd-i şarab

Ze ğasret-i tu her âvâz-ı erğanûn men-est

[Eğer senin aşkından sevinç, umut ve coşkunluk istemiyorsam, bunun sebebi seni özlememden dolayıdır (bu yüzden) organundan çıkan her avaz her terennüm benimdir]

درین صحیفهٔ تنظیر بحضرت عزت

قلم بخواند که اسعد هنر فنون منست

Der-în şâgıfe-i tanzır be-Ğazret-i İzzet

Qalem be-ĥvānd ki Es'ad hūner-i fūnūn men-est

[Hazret-i İzzet'e nazire yazdığı sayfada, kalem okudu ki; Es'ad'ın ilimlerinin hüneri benimdir]

4

غزل فارسی در حرف دال

Ġazel-i Fārisí der-Ğarf-i Dāl

— — . / — . — . / . — — . / — . —

آن آهوی رمیده مرا در کمین شود

صحرای سینه بهر گرفتنش زمین شود

Ān āhū-yı remíde merā der-kemín şevéd

Şağrā-yı síne behr-i girifteş zemín şevéd

[O ürkmüş ahu pusuda bana yakalansın, gönül çölü onu yakalamak için düzlüğe dönüşsün]

رنگ مخیل رخت ای ورد باغ ناز

ال عذار حورئ خلد برین شود

Reng-i muĥayyel-i ruĥet ey verd-i bāğ-ı nāz

Āl-ı ĩzār-ı ğūr-ı-yi ĥuld-ı berín şevéd

[Ey naz bahçesinin gülü senin hayalleri canlandıran yanağın, bana Cennet bahçelerindeki hurilerinin al yanaklarını hatırlatıyor]

سودای کاکل تو خیال دلم گرفت

مجنون بقید طرّه لیلای عین شود

Sevdā-yı kākül-i tu ĥayāl-i dilem girift

Mecnūn be-ğayd-ı şurre-i Leylā-yı ĩayn şevéd

[Gönlümün hayali senin perçeminin sevdasına tutuldu, Leylâ'nın kıvrılmış saçlarına mahkûm olup bağlanan Mecnûn'un ta kendisi olur]

زنبور را بچشم حقایق نظر کنی
سعیش بهمتی همه انگبین شود

Zenbūr rā-be-çeşm-i ğaḳāyık nażar koni
Saʿyeş be-himmet-i heme engebín şevēd

[Arı, hakikatin gözlerinden bakarsa, gayretli çalışmasının sonucu bal olur]

اسعد بفکر گم شده را میدهد جمال
گر میکنم نظر بجمار نازنین شود

Esʿad be-fıkr-i kem şode-rā mí-dehed cemāl
Ger mí-konem nażar be-cimār nāzenín şevēd

[Esʿad, bütün kötü fikirlere güzellik verir, eğer bir taş bakarsam (o bile) nazlı bir sevgili olur]

5

غزل فارسی

Ġazel-i Fārisí

— · — — / — · — — / — · — — / — · — —

آن دمی دارم که دم ارواح ماتم دم زند
نی غلط گفتم دم این را جهان ماتم زند

Ān demí dārem ki dem ervāġ-ı mātem dem zened
Ní ğalaş goftem dem ín-rā cihān mātem zened

[Benim ahvalime tüm ruhlar matem tutmuş, yok yanlış söyledim! Benim hâlim yüzünden dünyayı keder ve matem basmış]

من که خصم را ز شمشیر زبانم سر کشم
درفلک بهرام بر فرق جهان غم غم زند

Men ki ğaşmem rā zi-şimsír-i zebānem ser-keşem
Der-felek Behrām ber-farḳ-ı cihān ğamġam zened

[Ben ki dik başlıyım, düşmanımı dil kılıcım ile doğrarım, göklerin savaş tanrısı Behram bile dünyanın tepesinde tir tir titrer]

من ندم در ملک وحدت گریه دارد از سرور
در نظام بزم کثرت خنده دل جم زند

Men nedem der-mülk-i vaġdet giryedārem ez-sürür
Der-niżām-ı bezm-i keşret hānde-i dil cem zened

[Vahdet mülkünde sevinçten ağladığıma pişman değilim, dünya sofrasının düzeninde de gönlüm cem olup tebessüm eder]

آن شبستان خیالم بزم افروز ما
در شب خلوت بدل را پرتو محرم زند
Ān şebistān-ı hāyālem bezm-efrūz-ı mā
Der-şeb-i hālvat bedel-rā pertev-i mağrem zened

[Hayalimin gizli odalarının aydınlık meclisi, yalnız kaldığım gecelerde ışığını benden gizler]

چون مسلم ملک پر خاش معانی خامه را
طبع اسعد در فصاحت نعره رستم زند
Çun müsellemlük-i perhâş ma'ânî-i hāme-rā
Şab'-ı Es'ad der-feşāğat na're-i Rüstem zened

[Savaş ülkesinde (söz meydanında) kalemin belâgati inkâr edilemez, Es'ad'ın mizacı söz ustalığında Rüstem gibi haykırır]

6

غزل فارسی لجناب مشتاق بدلیس
Ġazel-i Fārisî li-Cenāb-ı Müşşâk-ı Bidlis

..__ / ..__ / ..__ / ..__

خرم آن روزه که ادوار فلک یا من بود
دل من وصلت آن مهر جهان مسکن بود
Ĥurrem ān-rūze ki edvār-ı felek yā men būd
Dil-i men vuşlat-ı ān mihr-i cihān mesken būd

[O gün ne güzel gündür ki talih benimleydi, gönlüm sevgiliye kavuştuğunda mesken oldu]

حسرت آن روز که این باغ خزان عالم
بدم بلبل شوریده دل گلشن بود
Çasret ān-rūze ki in bāğ-ı hāzān-ı 'ālem
Be-dem-i bülbül-i şūrîde-i dil gülşen būd

[Dünya bahçesinin güze döndüğü o hasret günü, gönlü perişan âşığın nefesiyle gül bahçesi oldu]

نرم را پست کند آنگه درش بالا داشت
ز ازل دور فلک صنعت پر ویزن بود

Nerm rā-pest koned ān-geh dereş-i bālā dāşt

Ze-ezel devr-i felek şan'at-ı pervízen būd

[O vakit yüce kapısında terbiye ettiği aşağı (kimseleri) yumuşak huylu yaptı, her şeyi elekten geçirmek feleğin kadim sanatıdır]

سخن رویان شود نرم نهادان را بار

زان سبب رشته بزیر نظر سوزن بود

Saht-rüyān-ı şeved nerm-nihādān rā-bār

Zān sebeb-rişte be-zír-i nażar-ı sūzen būd

[Asık suratlı (insanlar) yumuşak huyluları dost edinmez, bundan dolayı ip (daima) iğnenin (kıskaç) bakışlarına maruz kalır]

من ندیدم بجهان از غم عشقت هرگز

تا که اجرم فلک در نظرم روزن بود

Men ne-dídem be-cihān ez-ğam-ı ışket hergiz

Tā ki icrām-ı felek der-nażarem revzen būd

[Bu dünyada senin aşkının kederinden daha zor hiçbir şey görmedim, fakat anladım ki gerçek suçlu feleğin ta kendisiymiş]

دل و جان میدهم اسعد بده وصلت او

چون ازل عادت عشاق فدا کردن بود

Dil ü cān mí-dehem Es'ad be-deh vuşlat-ı ũ

Çun ezeli ādet uşşāk-ı fedā-kerden būd

[Ey Es'ad! ben canımı ve kalbimi ona kavuşmak için veririm, çünkü âşıkların kendini feda etmesi kadim bir gelenektir]

حضرت عاصم و دانای جناب مشتاق

کلک ایشان بگویند همه آن از من بود

Çazret-i Āşım u dānā-yı cenāb-ı Müşşāk

Kilk-i işān be-güyend heme ān ez-men būd

[Saygı değer âlimler Âsım ve Müştâk, kalemlerinden çıkan sözlerinin tamamını benden aldıklarını söylerler]

7

غزل فارسی

Ġazel-i Fārisí

· _ _ _ / · _ _ _ / · _ _ _ / · _ _ _

ندم گفتم بحق جبریل خامم ترجمان آید
اگر ایهام حکمت کردم عالم را جهان آید

Ne-dem gofem be-ğaç Cibrîl-i hâmem tercemân âyed
Eger îhâm-ı gîkmet kerdem ʔâlem-râ cihân âyed

[Cebrail kalemimin hakkı için kelâmı tercüme ettiğime pişmanım, eğer Allah'ın ilim ve hikmeti hakkında yanlış bir şey söylersem ilimden mahrum kalayım]

اگرخواهم که بخشم از لدن یک فیض کامل را
به بزمم تا بمحشر از عدم پیغمبران آید

Eger hâhem ki bahşem ez-ledün yek feyz-i kâmil-râ
Be-bezmem tâ-be-mağşer ez-ʔadem Peyğâm-berân âyed

[Gayb âlemini noksansız bir şekilde bahşedebilirsem, hiçlikten mahşere kadar bütün peygamberler meclisime gelir]

من آن خورشید اقبالم که گشتم فرق دوستان را
ولی از یرتو چشمان اعدا را سنان آید

Men ân hûrşîd-i iqbâlem ki geştem farğ-ı dūstân-râ
Velî ez-pertev-i çeşmân-ı ʔadâ râ-sinân âyed

[Ben talih güneşiyim ki dostlar arasında dolaşırım, ama benim ışığım düşmanların gözlerine mızrak olur]

چو لرزد از زبام آن که لرزد از قضا مبهم
بچشم شب پره گوش حسد را داستان آید

Çu lerzed ez-zebânem ân ki lerzed ez-ğazâ mübrem
Be-çeşm-i şeb-pere gūş-ı ğased râ dâsitân âyed

[Dilimden dökülen sözler titrediğinde kaçınılmaz olan kaderi sarsar, o zaman yarasa gözlülerin kısıkaç kulaklarına destan gelir]

درین طور غریب این نظم دلجو گفتم از خامه
مرا این گفته از اندیشه غیب ارمغان آید

Der-în şavr-i ğarîb în naẓm-ı dil-cû gofem ez-hâme
Merâ în gofte ez-endîşe-i ğayb âрмаğân âyed

[Kalemimle söylediğim gönül cezbeden şiirim anlaşılması zor tarzdadır, (çünkü) bana armağan edilen bu sözler gayb âleminde gelir]

ندم اسعد زنم یک نعره مردی درین هامو
بزیر سایه شمشیر من گردن کشان آید

Nedem Es'ad zenem yek na're-i merdī derīn hāmū

Be-zír-i sāye-i şemşír-i men gerden keşān āyed

[Ey Es'ad! bu karmaşık hayatta kahramanca haykırmaktan bir kez pişman olmadım, (onların) boyunlarını kılıcımın gölgesinin altında bir araya getirdim]

8

نظیره نوعی غزل فارسی در ارضروم کفتم

Naẓíre-i Nev'í Ġazel-i Fārisí der-Erzürüm Goftem

— . — — / — . — — / — . — — / — . — —

آن دمی دارم بدستم کلک اژدرهای من

سحر معنا حل بود در نزد مشکلهای من

Ān dem-i dārem be-destem kilik-i ejderhā-yı men

Sıġr-i mā'nā ġall buved der-nezd-i müşkil-hā-yı men

[Elimde yılan gibi bir kalem tuttuğum zaman, nezdindeki bütün engelleri çözdüğüm gibi mana büyüsünün düğümlerini de çözerim]

من ندیدم آفتاب چرخ را زیرا که او

شعله دارد از رخ مهر جهان آرای من

Men ne-dídem āfitāb-ı çarh rā zírā ki ū

Şu'le-dāred ez-ruh-ı mihr-i cihān-ārāyı men

[Ben feleğin güneşini hiç görmedim çünkü o, cihanı süsleyen güneşin yanağında parlamaktayım]

از سر زلفت نمائد طاقتی در جانها

زان سبب دو دل ز عشقت سرکشد سودای من

Ez-ser-i zulfet-nemāned şākat-i der-cānhā

Zān sebeb dü-dil zi-ışket ser keşed sevdā-yı men

[Saçının telini görmek için artık takatim kalmadı, senin aşkının kararsızlığı yüzünden kalbim kırıldı]

چون مزین لوحه فکرم بنقش خط تو

کی کند از هار جنت طبع گلشنزای من

Çun müzeyyen levġa-i fikrem be-naqş-ı hāşş-ı tu

Ki küned ezhār-ı cennet şab'-ı gülşen-zā-yı men

[Çünkü hayal sayfam ayva tüylerinin resmiyle süslendi, tabiatımın gül bahçesi cennet çiçekleri oldu]

سینه ام از عکس صورتها متازد بعد ازین

نقش وحدت یافت در آیینة الای من

Síne-em ez-`aks-i šûrethā me-tazed ba`d-ezín

Nağş-ı vağdet yāft der-āyíne-i ālā-yı men

[Suretinin yansımasını gördüğünden beri yüreğim tazelendi, çünkü ben vahdetin tasvirini senin lütuf aynanda buldum]

گرد موج قابلیت در محیط گفتگو

چون تلاطم مینماید معنی دریای من

Gird-i mevc-i kabiliyyet der-muğış-i güft-gū

Çun telāşum mí-nümāyed ma`nı-i deryā-yı men

[Dedikodu ortamlarında yetenek dalgaları döner, çünkü o dalgalanmalar benim sonsuz mana denizimi gösterir]

سینه جانانه یابد خاطر م از فکر عشق

بینم اسعد این صفا در ملک استغناى من

Síne-i cānāne yābed-hāširem ez-fikr-i `ışq

Bínem Es`ad ín šafā der-mülk-i istignā-yı men

[Aşkî düşünmekten maşukumun kalbiyle bir oldum, ey Es`ad! ben bu mutluluğu kanaat mülkümde (kalbimde) görüyorum]

این قماش نو غزل را مجلس نوعی بیار

تا که او ببندد پرنده نقشی دیبای من

İn kıumāş-ı nev ğazel-rā meclis-i nev`-i biyār

Tā ki ū bíned perend-i nağş-ı-i díbā-yı men

[Bu benzeri görülmemiş gazelimi yeni bir kıyafet gibi meclise getirin, öyle ki bu ipek nakışlı atlasımı kabul buyursunlar]

9

غزل فارسی نظیره عزت بک

Ġazel-i Fārisí Nažíre-i `İzzet Beg

— . — — / — . — — / — . — — / — . — —

ای جهان سوزنده عشقت تو سوزان که

كو مرا در اين خرابات از جوانان كه

Ey cihān sūzende-i ʿiṣṣket tu sūzān-ı ke-ı

Gū merā der ın hārābāt ez-civānān ke-ı

[Ey cihanın senin aşkın uğruna yanıp yakıldığı kişi! söyle bana sen bu meyhanede kimin civanısın?]

عاشقان سر داده اند در بستر درد فراق

ای جهان در بالش حسرت تو درمان كه

ʿĀṣıqān ser-dāde-end der-pister-i derd-i firāq

Ey cihān der-bāliş-i ğasret-i tu dermān ke-ı

[Āşıklar ayrılık acısının yatağında baş vermişler (fedâkarlık etmişler), ey dünya! senin bu hasret ve özlem yastığın (âşıklara) ne zaman derman olur?]

ورد جنت بشنوم اما نشد رعنا ز تو

ای گل زیبای ناز از گلشنستان كه

Verd-i Cennet bişnev-em ammā ne-şud ra ʿnā ze tu

Ey gül-i zībā-yı nāz ez-gülşenistān-ı ke-ı

[Cennet gülünün güzel olduğunu işittim ama senden güzel olduğunu sanmıyorum, ey nazlı sevgili, sen hangi gülistanın parlak gülüsün?]

از کدام جور تو پرسیدم ای شاه ستم

من نمیدانم در اقلیم دل عمران كه

Ez-kudām cevr-i tu pürsıdem ey şāh-ı sitem

Men nemí-dānem der-iqlım-i dil-i ʿumrān ke-ı

[Ey zalim sevgili! o eziyetlerinin hangisini sorayım, hangi âşığın gönül ülkesine mutluluk getireceksin bilmiyorum]

در ریاض آفرینش هر دو سرو توأمند

تو درین باغ صفا سرو خرامان كه

Der-riyāz-ı āferiniş her dü serv-i tev'emend

Tu der-ın-i bāğ-ı şafā serv-i hırāmān-ı ke-ı

[Yaratılış bahçesinde her iki servi de eştir, bu zevk bahçesinde senin salınarak yürüyen servi boylun kimdir?]

عاشقان یکسر بخوانند با تو جان هم میدهند

بهر تو جانها بگو اما ز دل جان كه

ʿĀṣıqān yekser be-hʿānend bā-tu cān hem mí-dehend

Behr-i tu cānhā be-gū ammā ze dil-i cān ke-í

[Cümle âşıklar sana talipler, senin uğruna canlarını dahi verirler, o âşıkların can hakkı için söyle sen hangi gönül deryasındasın?]

عندليب خامة اسعد ز عشقت ناله كرد

در حریم گلشن جانا تو نالان كه

~Andelíb-i hāme-i Es'ad ze 'ışket nāle kerd

Der-ğarím-i gülşenet cānā tu nālān-ı ke-í

[Es'ad'ın kaleminin bülbülü, senin aşkından feryat ederken, ey sevgili! sen gül bahçenin avlusunda kimin için inliyorsun?]

10

غزل فارسی

Gazel-i Fārisí

— . — — / — . — — / — . — — / — . — —

محرم رمز آشنایان الستم یللی

زان سبب از کلفت کونین رستم یللی

Mağrem-i remz-āşinā-yān-ı elestem yelleli

Zān sebeb ez-külfet-i kevineyn-i restem yelleli

[Ben elest meclisinin gizli sırlarını anlayıp idrak edenim, bu yüzden iki âlemin de sıkıntılarından kurtuldum ey yelleli]

طاق محرابم چو طاق ابروان دلبرست

گر نیابم کعبه را اما بدستم یللی

Şāk-ı miğrābım çu šāk-ı ebruvān-ı dil-ber-est

Ger ne-yābem ka'be rā ammā be-destem yelleli

[Kâbe'nin yolunu bulamazsam yine de (pusulası) elimdedir, çünkü benim mihrabımın kubbesi sevgilinin kemer biçimindeki kaşlarıdır ey yelleli]

موج دریای خرد در چشم ما ظاهر شود

لنگر کشتی دل از یم کستم یللی

Mevc-i deryā-yı hıred der-çeşm-i mā žāhir şeved

Lenger-i keştí-i dil ez-yemm kistem yelleli

[Bizim gözümüzde akıl deryasının dalgaları aşikârdır, ben o denize gönül kayığımın çapasını attım ey yelleli]

کیست با فرمانروایی در جهان بان آمده

رفته خود بینان چون پس من نشستم یللی

Kíst bā fermān-revā-yı der-cihān-bān āmede

Refte ĥod-bínān çun pes men nişestem yelleli

[Dünyaya hükümdarlık yapmaya gelen kimdir, kendini beğenmişler gittikten sonra geride ben kaldım ey yelleli]

کاسه خورشید در بزم سفال کهنه است

من که از صهبای فطرت شاه مستم یللی

Kāse-i ĥurşíd der-bezm-i sifāl-i köhne-est

Men ki ez-şahbā-yı fişrat şāh-ı mestem yelleli

[Altın renkli şarap eskiden beri bezm-i elesttedir, ben ki yaratılış şarabının varlığıyla sarhoşların padişahıyım ey yelleli]

اضطراب درد عصیان من نگشتم در جزا

از زلال فیض رحمت جان شستم یللی

İzşırāb-ı derd-i ıîşyān men ne-küştem der-cezā

Ez-zülāl-i feyz-i rağmet cān-ı şüstem yelleli

[Ben isyan derdinin acısıyla ceza çekip ölmedim, rahmeti bol tatlı sularda canımı yıkadım ey yelleli]

من نه کردم هر عطا بخش مربی را نظر

عبد محضم اسعدا مولا پرستم یللی

Men ne-kerdem her ʿaşa-baĥş-ı mürebbí rā nażar

ʿAbd-i mağzem Esʿadā Mevlā perestem yelleli

[Bana cömertçe bağışlanan hiçbir şeye bakmadım bile, ey Esʿad! ben yalnızca Allah'a ibadet ederim ve O'nun samimi bir kuluyum ey yelleli]

11

تخمیس غزل حافظ شیرازی بامطالع ثلثه

Tahmís-i Ġazel-i Ġāfıż-ı Şírāzı bā-Meşālî-i Şelaşe

. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

الا غایت المطلوب عنی دائما تلها

فانّ الروح قد راحت فسل عنها و جملها

مرامی شربت منکم تعودالروح منزلها

الا يا ايها السّاقى ادر كأسا و ناولها
كه عشق آسان نمود اوّل ولي افتاده مشكلها
Elā yā ġāyete'l-mašlūb ʿanní dā'imā tilhā
Fe-inne'r-rūga ḡad rāgat fesil ʿanhā vü cümlehā
Merāmí şerbet min-küm te'üdü'r-rūg-ı menzilhā
Elā yā eyyühe's-sāki edir kes'en ve nāvilhā
Ki ıışk āsān-nümūd evvel velí üftād müşkilhā¹

[Bilmiş ol ki arzuladığım şeyler daima benden uzaklaştı, şüphesiz ki ruh arzularına ulaşamadığından eksik kaldı ve bu yüzden çekip gitti, ruh hiçbir arzusuna ulaşamadığı için geldiği noktada orayı menzil edindi, *Ey sâkî! Kadehi meclis ehline birer birer sun. Ondan sonra bana sun (zira idare birer birer sunulmayınca bulunmaz), başlangıçta aşk çok kolay göründü, fakat aşka düşünce ne zorluklar ortaya çıktı*]

ايا قابى بَأَنَّ محبوبه را از جان اقبلها
كزان ظاهر شود با تو محبت عين دردلها
بمجلس آدمم محرم شد چون ساغرا بزلها
الا يا ايها السّاقى ادر كأسا و ناولها
كه عشق آسان نمود اوّل ولي افتاده مشكلها

Eyā ḡalbí bienne maġbūbe rā ez-cān aḡbilhā
K'ez-ān žāhir şevved bā-tu muġabbet ʿayn-ı der-dilhā
Be-meclis āmedem maġrem-i şod çun sāġarā bežlhā
Elā yā eyyuhe's-sāki edir kes'en ve nāvilhā
Ki ıışk āsān nümūd evvel velí üftād müşkilhā

[Ey kalbim! o sevgiliyi gönülden kabul et çünkü, gönüllerde olan muhabbet seninle ortaya çıktı, kadehi esirgmeden bolca sunmak için mahrem bir meclise geldim, *Ey sâkî! Kadehi meclis ehline birer birer sun. Ondan sonra bana sun (zira idare birer birer sunulmayınca bulunmaz), başlangıçta aşk çok kolay göründü, fakat içine girince ne zorluklar ortaya çıktı*]

كل اى محرم سراى عشق اولان
خریم خانه داخلسين بيلر دنيا و مافيهما
بحق نور طرّه رسمى بزمى ايله كل اجرا
الا يا ايها السّاقى ادر كأسا و ناولها
كه عشق آسان نمود اوّل ولي افتاده مشكلها

Gel ey maġrem-serāy-ı ıışk olan maġbūb-ı müsteśnā
ḡarım-i hāne dahilsin bilür dünyā vü mā-fī-hā
Be-ġaḡḡ-ı nūr-ı şurre resm-i bezmi eyle gel icrā

¹ Sûdî-i Bosnevî, Şerh-i Dîvân-ı Hâfız- Sûdî'nin Hâfız Dîvânı Şerhi, Haz. İbrahim Kaya, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: 155, İstanbul: 2020, s. 281-296.

Elā yā eyyuhe's-sākī edir kes'en ve nāvilhā

Ki ışıķ āsān nūmūd evvel velī ūftād müşkilhā

[Gel ey aşk sarayının mahremi olan benzersiz sevgili, sen mukaddes olan hanemin (kalbimin) içindesin ki bunu iki âlem de bilir, saçlarının nurunun yüzü suyu hürmetine, gel meclisin adetini uygula, *Ey sākī! Kadehi meclis ehline birer birer sun. Ondan sonra bana sun (zira idare birer birer sunulmayınca bulunmaz), başlangıçta aşk çok kolay göründü, fakat aşka düşünce ne zorluklar ortaya çıktı*]

نیجه تشبیه اولور دوشابه ذوق کلقتند

کراماتی کوررکن دلدن ایله کفری مستبعد

نه دنلو پند مرشد باب دینی ایتسه ده موعده

بمی سجاده رنگین کن کرت پیر مغان کوید

که سالک بیخبر نبود ز رسم راه منزلها

Nice teşbîh olur dūşāba zevķ-i lezzet-i gül-ķand

Kerāmātı görürken dilden eyle küfri müsteb'ad

Ne deñlü pend-i mürşid bāb-ı dīni itse de mev'īd

Be-mey seccāde rengin kon geret pır-i muġān gūyed

Ki sālīk bī-ĥaber neb-ved zi resm-i rāh-ı menzilhā

[Gül şekerinden(şaraptan) alınan lezzetin zevki nasıl pekmeze benzetilir? kerametleri görürken gerçekleşmesi imkânsız aykırı sözleri dilinden uzaklaştı, her ne kadar şeyhin nasihatleri din yolunun sözünü verse de, *eğer meyhaneci(şeyh), sana "Seccadeyi şaraba boya" derse çekinme, dediğini yap. Çünkü şarap içenler(salıklar), meyhanelerin tarzından ve kurallarından habersiz değildir*]

بقارمی قحبه یاد اشنایا مرد اولان ادم

ایدرمی دم ایجون جسم و جانی مبتلای غم

دوکرکن چشم خونینم بو ناسوت ایچره هر دم دم

مرا در منزل جانان چه امن عیش چون هر دم

جسر فریاد میدارد که بر بندید محلها

Baķar mı ķaġbe-i yād āşināya merd olan adam

İder mi bir dem için cism ü cānı mübtelā-yı ġam

Dökerken çeşm-i ĥūnīnim bu nāsūt içre her dem dem

Merā der-menzil-i cānān çi emn-i ışıķ çun her dem

Ceres feryād mī-dāred ki ber-bendīd maġmilhā

[Mert olan adam, kahpe yabancılara dost olanlara bakar mı? bir an için ruhunu ve bedenini üzüntüye müptela eder mi? kanlı gözlerim bu dünyada her zaman kan dökerken, *sevgiliye giden yolun konaklarında benim için güvenlik ve huzur kalmadı, çünkü çan, yükleri bağlayın diye feryat ediyor*]

بو نقش عالمی بویله کوررکن کیم دکل مانل

ولی ارباب عقل ادراک ایدر کیم هر دمی زائل

حظرناق ره لاهوتی کلبدنه صور ای سائل
شب تاریک و بمی موج و کردابی چونین حائل
کجا دانند حال سیباران ساحلها

Bu nakş-ı ʔālemi böyle görürken kim değil māʔil
Velí erbāb-ı ʔaql idrāk ider kim her demi zāʔil
Ĥaşırnāk-ı reh-i lāhūti gülbünden Őor ey sāʔil
Şeb-i tārīk u bim-i mevc u girdābī çunín hāʔil
Kucā dānend ğāl-i mā sebuk-bārān-ı sāĝilhā

[Dünyanın her türlü zevk ve hevesini görüp de meyletmeyen var mı? ancak akıl sahipleri hiçbir şeyin kalıcı olmadığını idrak ederler, ey soru soran! ilahî âlemin hatırlı yolunu gül fidanına sor, *ayrılığın karanlığı, rakip ve daima ayrılık girdabında kalma korkusu, kavuşma sahilinde ayrılık ve rakibi olmayan dertsizler bizim bu hâlimizi nereden bilecekler?*]

لبسی مستعر دهر ایله اولمه کنل فاخر
کماله بر کرک چیچاق و بللوریاله هم صاخر
ویره بحر املده تا که ساحل غوطه ز اخر
همه کارم ز خودکامی به بدنمای کشید اخر
نهان کی ماند ان رازی کز و سازند محفلها

Libās-ı müsteʔār-ı dehr ile olma gönül fāhîr
Kemāle bir gerek çapçāğ u billūriyle hem Őāhîr
Vire baĝr-ı emelde tā ki sāĝil-ĝūŐa-i zāhîr
Heme kārem zi-ĥodkāmî be-bed-nāmî keŐîd āhîr
Nihān key māned ān rāzî k'ez ũ sāzend maĝfilhā

[Ey gönül! dünyanın emanet elbisesiyle (bedenle) övünme, coşkun kıyıların dalgıcı emel denizinden bahşettiği zaman, olgunluk için ister camdan ister taştan bir hamam taşı gerek, *kendi menfaatimi düşünerek yaptığım her şey beni rüsvâ etti ve sonunda namım kötüyeye çıktı, zaten meclislerde söylenen sır ne zaman gizli kalır ki*]

اگر تحریک سودای محبت ایلسه شاید
که از ناز دلارا نسخه افسون جان باید
مشام جان و دلرا بوی وصل یار می آید
ببوی نافة کاخر صبا زان طره بگشاید
ز تاب جعد مشکینش چه خون افتاد در دلها

Eger taĝrīk-i sevdā-yı muĝabbet eylese Őāyed
Ki ez-nāz-ı dil-ārā nüŐhā-i efsūn-ı cān bāyed
MeŐām-ı cān u dil-rā būy-ı vaŐl-ı yār mî-āyed
Be-būy-ı nāfe-i k'āhîr Őabā zān Őurra big-Őāyed

[Şayet aşk arzusunu harekete geçirmek istiyorsan, gönül süsleyen o nazlı güzelin can alıcı büyüğü muskası gerekir ki, canın ve gönlün burnuna sevgiliye kavuşmanın kokusu gelir, *sabah meltemi, nāfe kokusunu almak için sevgilinin alınına dökülen saçlarını açınca, o güzel kokulu saçların kıvrımlarından yüreklere ne kanlar düştü*]

کوکل بو وضع اشتر کر به دورانه اول لاخت
همیشه خدمت نفسکده اولمق تابکی حاعظ
اکر پندم طوترسین دکله اسعد الممه هیچ غانظ
حضورى کر همى خواهى ز و غائب مشو حافظ
متى ماتلق من تهوى دع الدنيا و اهملها

Gönül bu važ-ı ūştür-gürbe-i devrāna ol lāğiz
Hemîşe ĥidmet-i nefsiñde olmak tā-be-key gā'iz
Eger pendim şutarsın diñle Es'ad olma hiç gā'iz
Çuzürî ger hemî-ĥvāhî ez-ū gā'ib me-şev Ğāfiž
Metā mā telğa men tehvā da'îd-dünyā vü ehmilhā

[Ey gönül! devrin bu karmaşık vaziyetlerini dikkatle incele, ne zamana kadar nefsin daimî hizmetçisi olacaksın? nasihatimi tutarsan dinle ey Es'ad! hiç öfkeli olma, *huzur istersen ey Hâfız! O'ndan kaybolma, O cevhere ulaştığında ise dünyayı terk et ve kendini O'nun yoluna ada*]

SONUÇ

Divan şiiri, Arap ve Fars edebiyatlarının estetik kaidelerinden faydalanmış, ancak meydana geldiği coğrafyanın bütün kültür ve medeniyetini de ilmek ilmek bünyesine naksetmiştir. Şairler, Arapça ve Farsça şiir yazmanın hüner sayıldığı dönemde, kendi yeteneklerini göstermek ve bu dillere vukufiyetini ispatlamak adına Farsça ve Arapça şiirler kaleme almışlardır.

Es'ad Divanı'nda her biri farklı sayılarda toplamda 64 beyitlik 10 Farsça gazel tespit edilmiştir. Divanda aynı zamanda Hâfız Divanı'nın en çok tanzir edilen ilk gazeline yazılmış 9 bendlik mülemma bir tahmis bulunmaktadır. Es'ad, şiirlerinde divan şiiri estetiği ile Farsçayı birleştirmiştir. Şairin Farsça şiirleri tetkik edildiğinde, Türkçe şiirlerindeki muhteva ve üslupla örtüşen şiirler olduğu görülmektedir. Bununla birlikte denilebilir ki: şairin dinî-tasavvufî yanı sıra Farsça şiirlerine daha yoğun sirayet etmiş ve Farsçanın kendisine sunduğu imkânları da kullanarak düşüncelerini daha müzeyyen bir üslupla dile getirmiştir. Es'ad, Farsça şiirlerinde de sıklıkla aşk ve aşkın mahiyetine değinir. Onun bu tarz şiirleri yüzeysel yapıda incelendiğinde beşerî aşkın tanımı gibi görünse de derin yapıda tetkik edildiğinde ilahî aşkın izlerini görmek mümkündür.

Es'ad için dünya fanidir, gelip geçicidir. Asıl olan bezm-i eleste verilen sözü tutmak ve hakkın yolundan ayrılmamaktır. Zamandan ve mekândan münezze olan Allah, kulun kalbindedir. Bu düşünce yapısında olan şair, kalbe büyük önem verir. Sürekli olarak onu temiz tutmanın öneminden bahsederken aynı zamanda nefsi emmâreden de uzaklaşmayı salık verir. Kendini de sıklıkla öven şair, sözlerinin ve kaleminin yeteneğinden bahsederken bu istidadın Allah'tan kendisine bahşedilmiş bir armağan olduğunu da söylemeden geçmez, çünkü söz mukaddestir ve onu feyizlendiren Cenâb-ı Hak'tır. Bunun idrakinde olan şair, kalemini Cebraîl'e sözlerini de vahye benzetirken bu sözleri tercüme etmeyi de doğru bulmaz, çünkü onun ilminin kaynağı derinlerinde olan İlm-i Ledün'dür. Bu ilmin kaynağı ve mahiyeti ise akılla idrak edilemez, ona nâil olmak için münezze bir kalbe sahip olmak ve bütün kötü sıfatlardan arınmak gerekir.

Es'ad'ın Farsça şiirleri şekilsel olarak tetkik edildiğinde vezin, kafiye ve redif gibi âhenk öğelerini ustalıkla kullandığı görülmektedir. Birkaç vezin ve kafiye kusuru haricinde dile hâkimiyetini gösteren şair, Farsçanın yanı sıra Arapçaya olan yetkinliğini de şiirlerinde sıklıkla gösterir. Özellikle Hâfız'ın gazeline yaptığı tazmini, diğer şairlerden farklı olarak mülemma ve tahmis olarak kaleme alması, onun Arapça ve Farsçaya olan hâkimiyetini de ispatlar mahiyettedir.

Sonuç olarak çalışmada yer alan Arapça-Farsça şiirler, Es'ad'ın ilmî ve fikrî birikiminin birer yansımasıdır. O, bir geleneğin takipçisi olup Farsça şiir yazabilme hünerini gösterse de kendi üslubunu bu şiirlere nakşetmiştir. Bu çalışmanın bugüne kadar yayımlanmış Farsça şiirler silsilesine eklenerek literatüre katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akkuş, M. (2007). *Klâsik türk şiirinin anlam dünyası, edebi türler ve tarzlar*. Fenomen Yayınları.
- Aksoyak, İ. H. (1999). Hâfız divanındaki ilk beytin Osmanlı edebiyatına etkisi. *Bilig*, 8, 99-104.
- Ateş, A. ve Tarzi A. (1976). *Farsça grameri*. MEB Yayınları.
- Etik, A. (1968). *Farsça-Türkçe lûgat*. Salah Bilici Kitabevi Yayınları.
- Hafız-ı Şirazî. (1988). *Hafız dîvânı*, Gölpinarlı, A. (Çev.). Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları: 393, Şark-İslâm Klasikleri: 50.
- Kanar, M. (2009). *Farsça-Türkçe sözlük*. Say Yayınları.
- Kanar, M. (2019). *Farsca dilbilgisi-konuşma-çeviri tekniği-anahtar kelimeler*. Say Yayınları. İstanbul.
- Mütercim Âsım Efendi. (2009). *Burhan-ı katı*, Öztürk, M. & Örs, D. (Haz.). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sûdî-i Bosnevî. (2020). *Şerh-i dîvân-ı Hâfız- Sûdî'nin Hâfız dîvânı şerhi*, Kaya, İ. (Haz.). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: 155.
- Şükûn, Z. (1994). *Farsça-Türkçe lûgat gencine-i güftar ferheng-i Ziya*. Maarif Matbaası.
- Tok Yıldız, H. (2023). *Mehmed Es'ad Ağa dîvânı (inceleme-çeviri yazılı metin-sözlük)*, [Yayımlanmamış doktora tezi], Ondokuz Mayıs Üniversitesi.